

Сторінки історії. До 70-річчя БДМУ

УДК 614.253.1:616-089

І.Ю. Полянський, Я.Ю. Войтів

Кафедра хірургії (зав. – проф. І.Ю.Полянський) Буковинського державного медичного університету м. Чернівці

МИХАЙЛО БУЛГАКОВ – ХІРУРГ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ШПИТАЛЮ

...Рукописи не горят

М.О. Булгаков

Михайло Булгаков – письменник, драматург, лікар. Народився 15 травня 1891 року в Києві, в сім'ї доцента Київської духовної семінарії Афанасія Івановича Булгакова. Матір письменника – Варвара Михайлівна (в дівоцтві Покровська). Батько Булгакова сам хрестив свого сина, назвавши його на честь хранителя міста Києва. До осені 1900 року навчався вдома, потім з 1901 до 1909 навчався в Київській першій імператорській Олександрівській гімназії, де були зосереджені кращі викладачі Києва. Вже в гімназії Михайло Булгаков виявляв свої здібності: писав вірші, малював карикатури, грав на роялі, співав, складав усні розповіді і прекрасно їх розповідав.

У 1909 році Михайло Булгаков закінчив Олександрівську гімназію. Влітку цього ж року М. Булгаков вступив на медичний факультет Київського університету Святого Володимира, який закінчив у 1916 році з відзнакою отримавши звання лікаря [1, 3].

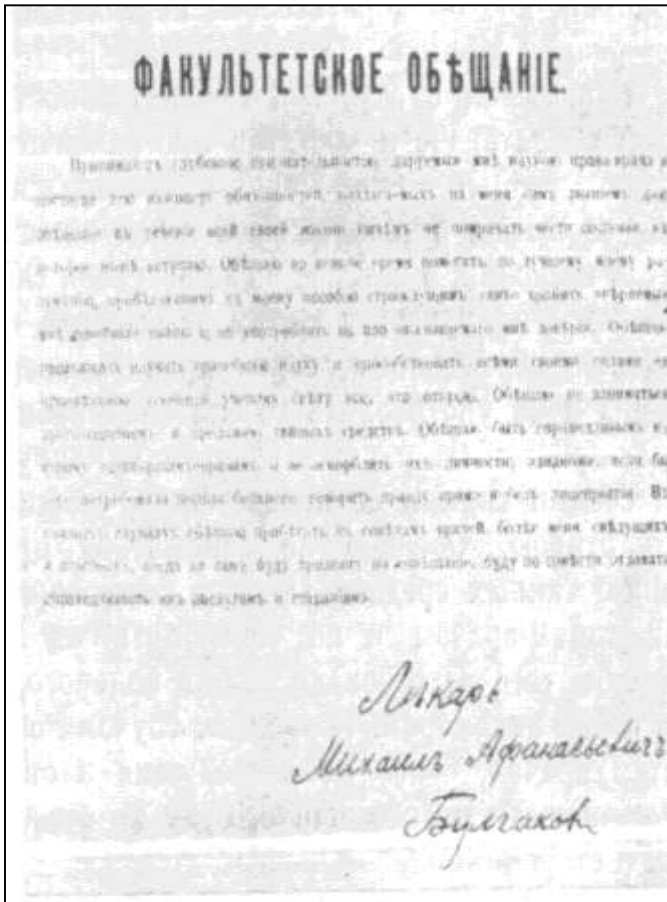
Безперечний вплив на майбутнього письмен-

ника зіграла сім'я: тверда рука матері Варвари Михайлівни, не схильної до сумнівів з приводу того, що є добро, а що – зло (неробство, зневіра, егоїзм), освіченість і працьовитість батька “Моя любовь – зелена лампа и книги в моем кабинете”, – напише пізніше Михайло Булгаков, згадуючи батька, котрий допізна засиджувався за роботою. У сім'ї панує безумовний авторитет знань і презирство до невігластва.

“Профессия врача казалась мне блестящей”, – скаже Булгаков пізніше, пояснюючи свій вибір. Можливі аргументи на користь медицини – це незалежність майбутньої діяльності (приватна практика), інтерес до “устройства человека”, так само як і можливість йому допомогти (рис. 1).

Влітку 1908 року молодий Булгаков познайомився з саратовською гімназисткою Тетяною Миколаївною Лаппа, котра приїхала до Києва на канікули, а через п'ять років вони одружилися. Одразу після закінчення університету молодий лікар працює хірургом у військово-польовому шпиталі:

© Полянський І.Ю., Войтів Я.Ю., 2014

“Принимая с глубокой признательностью даруемые мне наукой права врача и постигая всю важность обязанностей, возлагаемых на меня сим званием, даю обещание в течение всей своей жизни ничем не помрачать чести сословия, в которое ныне вступаю. Обещаю во всякое время помогать, по лучшему моему разумению, прибегающим к моему пособию страждущим, свято хранить вверяемые мне семейные тайны и не употреблять во зло оказываемого мне доверия. Обещаю продолжать изучать врачебную науку и способствовать всеми своими силами ее процветанию, сообщая ученому свету все, что открою. Обещаю не заниматься приготовлением и продажей тайных средств. Обещаю быть справедливым к своим сотоварищам-врачам и не оскорблять их личности, однако же, если бы того потребовала польза больного, говорить правду прямо и без лицемерия. В важных случаях обещаю прибегать к советам врачей, более меня сведущих и опытных. Когда же сам буду призван на совещание, буду по совести отдавать их заслугам и стараниям”.
Ликарь: Михаил Афанасьевич Булгаков.

Рис. 1. Факультетська обіцянка М.О. Булгакова після закінчення університету

спочатку у Кам’янець-Подільському, потім у Чернівцях [4]. В офіційній біографії письменника про його перебування на Буковині є лише один рядок: “...літом 1916 року працював у військово-польових шпиталях Кам’янець-Подільська та Чернівців” [1].

Після закінчення університету, молодий хірург опинився у самому лоні Першої Світової війни, ставши добровольцем Червоного Хреста. Війна занесла майбутнього письменника на Південно-Західний фронт – Кам’янець-Подільський військовий госпіталь. Зі спогадів дружини Булгакова Тетяни Лаппи: “Я приїхала в Кам’янець-Подільський на початку травня... Михайло багато оперував і дуже стомлювався, іноді стояв за операційним столом цілими днями...” [2, 5].

У червні 1916 року під час Брусилівського прориву, фронт російських військ просунувся вперед і 25-річний Михайло Булгаков разом із госпіталем опинився у Чернівцях (рис. 2).

“...Завдяки телеграмі мені вдалось взяти білет на поїзд, Михайло зустрів мене зі шпитальним автомобілем на невеличкій станції Орошани. Їхали в об’їзд, так як залізничний міст через річку Прут був зруйнованим. У Чернівцях ми провели ціле літо. Жили у флігелі шпиталю біля великого красивого парку. Хірургічні операції йшли безпе-

рервно. Михайло, як правило, стояв на ампутаціях, а мені нерідко приходилось тримати ногу... Михайло часто чергував вночі, приходивши під ранок фізично і морально розбитим, буквально падаючи з ніг, спав кілька годин, а вдень – знову шпиталь, знову операції, і так щодня. Але свою роботу Михайло дуже любив, відносився до неї надзвичайно відповідально і, незважаючи на стомленість, стояв в операційній стільки, скільки було потрібно...” [2, 5].

Реалії Першої Світової війни та неймовірно виснажливі операційні будні військового хірурга безумовно залишили відбиток на світогляді майбутнього письменника. Хірургічний досвід Булгакова та глибоке знання анатомії нерідко прослідковується в подальшій творчості письменника. Найбільш виразно “хірургія” проявилась в повісті “Собаке серце” (1925), автобіографічних творах “Записки юного лікаря” (1925-1926), “Морфій” (1927).

“...Я глянул, и то, что увидал, превысило мои ожидания.левой ноги, собственно, не было. Начиная от раздробленного колена, лежала кровавая рвань, красные мятые мышцы и остро во все стороны торчали белые раздавленные кости. Правая была переломлена в голени так, что обе кости концами выскочили наружу, пробив кожу.

Чернівцівський військовий госпіталь. Юго-Західного фронту.
Фото Д. Мислова, 1989.

Рис. 2. Чернівцівський військовий госпіталь Південно-Західного фронту (сучасна Обласна клінічна лікарня, м. Чернівці)

От этого ступня ее безжизненно, как бы отдельно, лежала, повернувшись набок. ... Все светлело в мозгу, и вдруг без всяких учебников, без советов, без помощи я сообразил – уверенность, что сообразил, была железной, – что сейчас мне придется в первый раз в жизни на угасающем человеке делать ампутацию. И человек этот умрет под ножом. Ах, под ножом умрет. Ведь у нее же нет крови! За десять верст вытекло все через раздробленные ноги, и неизвестно даже, чувствует ли она что-нибудь сейчас, слышит ли. Она молчит. Ах, почему она не умирает? Что скажет мне безумный отец?

– Готовьте ампутацию, сказал я фельдшеру чужим голосом.

...За меня работал только мой здравый смысл... Я кругообразно и ловко, как опытный мясник, острейшим ножом полоснул бедро, и кожа разошлась, не дав ни одной росинки крови... В операционной стало похоже на клинику. Тор-

зионные пинцеты висели гроздьями. Их марлей оттянули сверху вместе с мясом, и я стал мелкозубой ослепительной пилой пилить круглую кость.

– Почему не умирает?.. Это удивительно... ох, как живуч человек! И кость отпала... Все это отбросили в сторону, и на столе оказалась девушка, как будто укороченная на треть, с оттянутой в сторону культей.

– Еще, еще немножко... не умирай, – вдохновенно думал я, – потерпи до палаты, дай мне выскочить благополучно из этого ужасного случая моей жизни. Потом вязали лигатурами, потом, щелкая коленом, я стал редкими швами зашивать кожу... но остановился, осененный сообразил... оставил сток... вложил марлевый тампон... Пот застилал мне глаза, и мне казалось, будто я в бане... Отдулся. Тяжело посмотрел на культю, на восковое лицо.

Спросил: – Жива? – Жива... – как беззвучное эхо, отозвались сразу и фельдшер и Анна Николаевна. – Еще минуточку проживет, одними губами, без звука в ухо сказал мне фельдшер. Потом запнулся и деликатно посоветовал: – Вторую ногу, может, и не трогать, доктор... Гипс давайте, – сипло отозвался я, толкаемый неизвестной силой. Весь пол был заляпан белыми пятнами, все мы были в поту. Полутруп лежал недвижно. Правая нога была забинтована гипсом, и зияло на голени вдохновенно оставленное мною окно на месте перелома.

– Живет... удивленно хрипнул фельдшер...” (уривок з оповідання “Рушник з півнем” з циклу “Записки юного лікаря”, 1925 рік).

У вересні 1916 року Булгакова відкликали з фронту і направили у Смоленську губернію земським лікарем, що потім було відображено автором у “Записках юного лікаря” (1925-1926). Саме як військовий хірург в кінці 1919 року Михайло Булгаков опиняється у Владикавказі, де, захворівши тифом, залишається в окупованому “червоними” місті. Приховуючи від більшовиків свою причетність до медицини, він починає працювати в місцевих газетах, і замість Булгакова-лікаря з’являється Булгаков-письменник [4, 5]. До професійного заняття медициною він більше не повернеться...

Список використаної літератури

1. Абліцов В. Галактика Україна. Українська діаспора: видатні постаті / В. Абліцов. – К.: КИТ, 2007. – 436 с.
2. Земская Е.А. Из семейного архива / Воспоминания о М. Булгакове: Сборник. / Е.А. Земская. – М.: Советский писатель, 1988. – 512 с.
3. Кисельгоф Т.Н. Годы молодости. Воспоминания о М. Булгакове: Сборник / Т.Н. Кисельгоф. – М.: Советский писатель, 1988. – 512 с.
4. Рогозовская Т. Дело врача Булгакова / Т. Рогозовская // Зеркало Недели. - 1998. – № 35 (204).
5. Чудакова М.О. Жизнеописание Михаила Булгакова / М.О. Чудакова. – 2-е изд., доп. – М.: Книга, 1988. – 672 с.

Надійшла 28.03.2014 р.